

UOT 37.0

İNTERAKTİV TƏLİMDƏ KREATİV YANAŞMA**Səbinə Vahid qızı Əlizadə***Bakı Dövlət Universitetinin
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorantı***ORCID:** 0009-0008-5456-2750**E-mail:** sebine.elizade.1996@bk.ru

Açar sözlər: interaktiv təlim, kreativlik, interaktiv təlim metodları, yaradıcı təhsil mühiti, interaktiv təlimdə kreativlik.

Ключевые слова: интерактивное обучение, креативность, интерактивные методы обучения, креативная образовательная среда, креативность в интерактивном обучении.

Key words: interactive learning, creativity, interactive learning methods, creative educational environment, creativity in interactive learning.

Tədris prosesinə müasir yanaşma onun intensivləşməsi, interaktivliyi, tədris prosesi iştirakçılarının qarşılıqlı əlaqədə olması, dialoq, müzakirə aparmaq, öz fikir və ideyalarını ifadə etmək bacarığı, ictimaiyyət qarşısında çıxış etmək qorxusunun olmaması, tolerantlıq ilə xarakterizə olunur. Bu yanaşma müasir informasiya dövrünün və fərdin bu cəmiyyətin tərkib hissəsi kimi inkişaf xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Bu o deməkdir ki, müəllimin işi pedaqoji təsirin dolayı priyomlarından istifadə etməkdir. Bu prosesdə dialoji ünsiyyət üsulları, paritet, həqiqətin birgə axtarışı, tərbiyəvi situasiyaların yaradılması yolu ilə inkişaf, müxtəlif yaradıcı fəaliyyətlər ön plana çıxır. Bu yanaşma müasir informasiya cəmiyyətinin və fərdin cəmiyyətin tərkib hissəsi kimi inkişaf xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Bu o deməkdir ki, müəllimin işi pedaqoji təsirin dolayı üsullarından istifadə etməkdir: dialoji ünsiyyət üsulları, paritet, həqiqətin birgə axtarışı, tərbiyəvi situasiyaların yaradılması yolu ilə inkişaf, müxtəlif yaradıcı fəaliyyətlər ön plana çıxır.

Kreativ təhsil mühitinin yaradılması təlimə, müəllim və şagirdlərə interaktiv tədris metodlarını tətbiq etməyi və bu prosesdə qarşılaşdıqları problemləri diqqətdə saxlamağı zəruri edir. Təlimə kreativ yanaşma öyrənmə prosesini asanlaşdırır və onların yadda qalmasına imkan yaradır.

Öyrənmə modellərinin təsnifatını 2 cür vermək olar:

1. Passiv model təlim mühitinin reproduktiv fəaliyyətini nəzərdə tutur. Bu o deməkdir ki, şagirdlər materialı dərslərin mətnindən və ya müəllimin sözündən öyrənirlər, onlar arasında yaradıcılıq tapşırığı və ünsiyyət yoxdur. Belə bir modelin parlaq nümunəsi mühazirə və ya ədəbi dərslərdir. Dərs quruluşuna olan müasir tələblərin uşağın fəaliyyətini stimullaşdıracaq aktiv metodların istifadəsini tələb etməsinə baxmayaraq, bu model olduqca tez-tez istifadə olunur.

2. Aktiv model (interaktiv metod) — şagird müstəqilliyinin və idrak fəaliyyətinin stimullaşdırılması ilə xarakterizə olunur. Bu modeldə yaradıcı tapşırıqlar və müəllimlə şagirdlər arasında məcburi ünsiyyət təşviq edilir. Amma bunun da mənfi cəhətləri var, məsələn, şagird özü üçün öyrənmə subyektini kimi çıxış edir, yalnız özünü öyrədir. O, müəllim istisna olmaqla, təhsil prosesinin iştirakçıları ilə əlaqə saxlamır. Yəni, bu metodun diqqəti birtərəflidir, müstəqil fəaliyyətə, öz-özünə təhsilə, təlimə, özünü inkişaf etdirməyə yönəlmişdir; lakin bu, qrup-

larda qarşılıqlı əlaqə və təcrübə mübadiləsi qabiliyyətini nəzərdə tutmur.

Müasir pedaqoji texnologiyalar təkcə tədris prosesini deyil, həm də fəal tədris metodlarının həyata keçirilməsini mümkün edən xüsusi mühit yaratmaq bacarığını zəruri edir. Onu da qeyd edək ki, qarşılıqlı fəaliyyətinin ən təsirli üsullarından biri olan aktiv metodlar təlimin inkişaf etdirici və tərbiyəvi təsirlərini gücləndirir, şagirdlərin öz fikirlərini və mövqelərini açıq ifadə etmələrinə şərait yaradır, öz baxışlarına təsir etmək qabiliyyətini formalaşdırır. [1]

Sınıfdə interaktiv fəaliyyət qarşılıqlı anlaşmaya, qarşılıqlı fəaliyyətə və hər bir iştirakçı üçün ümumi, lakin əhəmiyyətli vəzifələrin birgə həllinə səbəb olan dialoq ünsiyyətinin təşkili və inkişafını nəzərdə tutur. İnteraktivlik hər hansı fikrin digərləri üzərində hökmranlığını aradan qaldırır. Təlimdə dialoji ünsiyyət problemin həllini əlçatan edir. Belə ki, dialoqla öyrənmə zamanı tələbələr tənqidi düşünməyə, şəraitin və müvafiq məlumatların təhlili əsasında mürəkkəb məsələləri həll etməyə, alternativ fikirləri ölçməyə, düşünülmüş qərarlar qəbul etməyə, müzakirələrdə iştirak etmək bacarığına və digər insanlarla ünsiyyət qurmaq imkanlarına yiyələnirlər. Belə hallarda dərslərdə fərdi, cütlük və qrup işi təşkil olunur. İnteraktiv təlim metodlarından istifadə sayəsində şagirdlərdə kreativlik formalaşır, həmçinin onun sürətli inkişafı ortaya çıxır.

Görkəmli pedaqoq N. Suvorova görə, interaktiv təlimin mahiyyəti bütün şagirdlərin təhsil prosesinə daxil olmasıdır və eyni zamanda, onlara bildikləri və düşündükləri üzərində düşünmək imkanı verilir. Şagirdlərin nəinki yeni biliklər əldə etmələri, həm də onların idrak fəaliyyətini inkişaf etdirmələri və əməkdaşlığın daha yüksək formalarına çatmaları üçün şərait yaradır. [2]

İnteraktiv təlimdə düşüncələr üzərində düşünmək fəallaşır. Bu təlim qarşılıqlı anlaşma, qarşılıqlı əlaqə və hər bir iştirakçı üçün ümumi, lakin vacib vəzifələrin qrup həllini təşviq edən dialoq ünsiyyətinə əsaslanır. Şagirdin biliyə, özünü təsdiqə, yaradıcılığa, emosional həzz, ünsiyyət, yəni özünü həyata keçirmə qabiliyyətinə malik olmasına təsir göstərir.

İnteraktiv öyrənmə ünsiyyətlə bağlı öyrənmədir ki, bu da şagirdyönlü təlim prinsipinə, hər bir şagirdin problemlərin həlli yolları və vasitələrinin axtarışçısı kimi bilavasitə iştirakına əsaslanır. İnteraktiv texnologiyalardan istifadə dərslərin strukturuna müəyyən tələblər qoyur. Bu tələblərin O.Pometun beş elementdən ibarət olduğunu vurğulayır:

- motivasiya;
- elanlar, mövzunun təqdimatı və nəticələrin gözləntiləri;
- tapşırıqların həlli üçün lazımi məlumatların verilməsi;
- interaktiv məşqlər;
- dərslərin mərkəzi hissəsi;
- nəticələrin yekunlaşdırılması, qiymətləndirilməsi. [3]

Təlim prosesində interaktiv texnologiyalardan istifadə dərslərin maraqlı qurulmasına imkan verir, onu məhsuldar edir və müxtəlif təhsil nailiyyətləri olan şagirdlərin qarşılarına çıxan maneələri aradan qaldırır. İnteraktiv təlim texnologiyası vasitəsilə əldə edilmiş bilik-bacarıq, təcrübə və dəyərlərə əsaslanan optimal hərəkətlər fərdin özünün qabiliyyəti kimi həyat sərəhsəsinin formalaşmasına kömək edir.

Bu problem pedaqoji ədəbiyyatlarda müxtəlif formalarda mənalandırılır. Pedaqogika dərslində İ. Podlasiy dərslərin üç konseptual modelini şərh edir:

- mövzuyönlü;
- şəxsiyyətyönlü;
- əməkdaşlıq fəaliyyəti. [4]

İnteraktivlik şagirdlərin təfəkkür və nitq mədəniyyətini təkmilləşdirmək yoludur, onları düşünməyə, müzakirə etməyə və problemlə tapşırıqları yerinə yetirməyə həvəsləndirir. İnteraktiv texnologiyalar şagirdlərin məntiqi-diskursiv və emosional obrazlı təfəkkürünün bütövlüyünün inkişafına təsir göstərir. Tədqiqatçı İ.M. Diçkovskayanın fikrincə, idrak fəaliyyətinin daxili məzmun-təhsil motivlərinin formalaşmasına kömək edir. [5]

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, interaktiv təlim metodlarından akvarium, debatlar, qərarlar ağacı, diskussiyalar, mövqe tutma, karusel, dəyirmi masa, fasiləsiz fikirlər şkalası, problem mübadiləsi, qiymətləndirici diskussiya, açıq forum, dərslərin sonunda refleksiya aparılması üsulu, boş üç stul, ümumi sorğu, qasırğa, dörd baxış, esse, əqli hücum, BİBÖ və s. istifadə təlimin keyfiyyətinə əsaslı təsir göstərir. Müəllimlərlə aparılan sorğular da fikrimizi təsdiq edir.

İnteraktiv təlimin mövcud qaydalarını xarakterizə etmək olar:

1) Bütün iştirakçıların bu və ya digər dərəcədə təhsil prosesinə cəlb edilməsi. Bu məqsədlə bütün iştirakçıların diskussiya prosesinə daxil edilməsinə imkan verən üsullardan istifadə etmək faydalıdır;

2) İştirakçıların psixoloji hazırlığı: Onu da qeyd etmək ki, çox zaman dərslərdə iştirak edən hər bir şagird bu və ya digər iş formasında birbaşa iştirak etməyə psixoloji cəhətdən hazır olur. Bu baxımdan, isinmə, işdə fəal iştirak üçün daimi həvəsləndirmə üçün imkanların yaradılması faydalıdır;

3) Şagirdlərin sayı: İştirakçıların sayı təlimin keyfiyyəti ilə birbaşa əlaqəli ola bilər. İştirakçıların optimal sayı 25 nəfər nəzərdə tutulur. Yalnız bu şəraitdə kiçik qruplarda məhsuldar iş mümkündür;

4) Tədris müəssisələrinin elmi-texniki avadanlıqları: Yüngül materiallardan hazırlanmış sinif mebellərinin olması problemin həllində önəmlidir;

5) Dərslərin keçirilməsi üçün vaxt məhdudiyyəti və ya qaydaları. Dərslərin əvvəlində bu məsələlərlə bağlı pedaqoji prosesin iştirakçıları arasında razılaşma olmalıdır. Həmçinin müəyyən edilmiş qaydalara ciddi riayət etmək zəruri sayılmalıdır;

6) Şagirdlərin qruplara bölünməsi: İlk olaraq qrup iştirakçıları müəyyən olunur, daha sonra şagirdlərin marağında olan qrup işləri təqdim edilir. Bütövlükdə şagirdləri qrup işinə həvəsləndirmək lazımdır. Hər qrupa zəif və ya asta cavab verən şagirdlər əlavə edilərək onların aktiv şagirdlərlə əməkdaşlığı təmin edilməlidir.

Sinifdə interaktiv təlim metodlarından istifadə edərkən xüsusi yaradıcı fəaliyyət mühiti – kreativ mühit formalaşır ki, bu mühit S. Savçenkonun, V. Dokuçayevanın, Y. Manuylovun tərifində öz əksini tapır. Müəlliflər qeyd edirlər ki, şagirdin peşəkar və fərdi inkişafı, onun yaradıcılıq qabiliyyətlərinin, əqli və idrak fəaliyyətinin, müstəqil işləmək qabiliyyətinin inkişafında baş verir. [6,7]

Təlim prosesində interaktivlik anlayışını şagirdlər arasında qarşılıqlı fəaliyyət, onların kommunikasiya prosesi və kreativ düşünmə qabiliyyətinin formalaşması kimi başa düşmək olar. Bu təlimin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, tədris prosesində şagirdlərin yaradıcı, fəal, qarşılıqlı, həvəsləndirici və müntəzəm fəaliyyəti həyata keçirilir. Lakin, hər bir dərslərin prosesində interaktiv təlimdən istifadə olunmur. Bəzən, bir çox müəllimlər düşünür ki, bu təlim metodu yalnız ibtidai siniflərdə tətbiq olunmalıdır, yuxarı sinif şagirdlərinin fəallığını və yaradıcı təfəkkürünü artırmağa ehtiyac yoxdur, çünki onlar təlim prosesində materialı özləri dərk edib, mənimsəyirlər. Həmçinin, bəzi müəllimlərin passiv dərslərin modelinə üstünlük verməsinin səbəbi onların yetərincə müasir və interaktiv təlim metodlarına sahib olmalarına görə baş verir. Belə tədris prosesi şagirdlərdə bilik, bacarıq və yaradıcı təfəkkürü formalaşdırmır.

Təhsil mənəvi dəyərlərin bərpası üçün ən vacib institusional kanaldır. Buna görə də təhsil sisteminin açıq və gizli hədəf təyinatları cəmiyyətdə mənəvi dəyərlərin yayılma dərəcəsini müəyyən edir və bununla da onun dəyər inteqrasiyasına və mədəni homojenliyinə təsir göstərir. [8].

İnteraktivlikdən ilkin istifadə zamanı şagirdlər tərəfindən sinifdə müəyyən problemlər yaranma bilər. Mürəkkəbli, həmyaşlıqları ilə ünsiyyət yaratmaq istəməməsi, açıq bəyanatlardan, fikir söyləməkdən qorxmaq, həmsöhbətə qulaq asa bilməmək, həmyaşlıqlarına hörmətsizlik, özünə vurğunluq, özünə həddindən artıq inam, düşüncə çevikliyinin olmaması bu kimi yaranan çətinliklərdir. Bununla belə, müsbət ünsiyyət bacarıqları, müzakirələr, dözümlülük, şagird şəxsiyyətinin yaradıcı potensialının üzə çıxarılması və bütün bilik səviyyələrinin formalaşdırılması əsas çatışmazlıqları neytrallaşdırır.

İnteraktiv təlim tədris prosesinin bütün iştirakçılarının fəallığını tələb edir. Ümumiyyətlə, interaktivlik (hərflə mənada: qarşılıqlı əlaqə, hərəkətlərin mübadiləsi) şagirdlərin ümumi qrup fəaliyyətinə daxil edilməsini nəzərdə tutur, bu müddət ərzində şüurun genişlənməsi, münasibət və dəyərlərə təsir, diqqətin özünə yönəldilməsi baş verir. İnteraktivlik qarşılıqlı əlaqə prosesində fərdin idrak, emosional və davranış sahələrinin inkişafı “ənənəvi” (reproduktiv) təlimdən fərqli olaraq daha intensiv şəkildə həyata keçirilir. Hər bir şagirdin nəzəri və praktiki təcrübəsini başqalarının təcrübəsi ilə müqayisə etmək, qarşılıqlı əlaqə və əməkdaşlıq yolu ilə zənginləşdirmək imkanı vardır. Buna müvafiq olaraq, daha effektiv fəaliyyət və davranış modellərini inkişaf etdirmək mümkündür. Məhz buna görə də, bu gün interaktiv təlim metodları global pedaqoji təcrübədə getdikcə daha çox tanınır, onun dəyəri artır. Bunu da qeyd etmək ki, bu növ təlimin çətinlikləri və mənfi cəhətlərinin üzə çıxarılması zəruridir. İlk növbədə müəllimə, onun interaktiv təlim metodlarından öz təcrübəsində istifadə etmək istəyinə və bacarığına diqqət yetirmək lazımdır.

Kreativ yanaşmada interaktiv təlimin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, təhsil prosesinin təşkili zamanı bütün şagirdlər təlim prosesinə cəlb olunur, onlar bildiklərini və düşündüklərini dərk etmək və əks etdirmək imkanı əldə edirlər, bu da onlarda yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirir. Tədris materialının öyrənilməsi və mənimsənilməsi prosesində şagirdlərin birgə fəaliyyəti hər kəsə öz xüsusi fərdi töhfəsini verməyi, bilik, fikir və fəaliyyət metodlarının mübadiləsinin aparılmasını tələb edir. Üstəlik, bu, nəinki yeni biliklər əldə etməyə imkan verən, həm də idrak fəaliyyətinin özünü inkişaf etdirən, onu daha yüksək fəaliyyət və əməkdaşlıq formalarına çevirən xoş niyyət və qarşılıqlı dəstək mühitində baş verir. [9]

Bütün bu deyilənlərə əsaslanaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, interaktiv təlim metodları yüksək motivasiya, bilik gücü, kreativlik və təxəyyül, aktiv həyat mövqeyi, ünsiyyətçilik, komanda ruhu, fərdiliyin dəyəri, ifadə azadlığı, fəallığa təşviq, qarşılıqlı hörmət və demokratiya formalaşdırır. İnteraktiv təlim şagirdlərdə tənqidi düşüncə bacarıqlarının inkişafına və möhkəmlənməsinə kömək edir, həm qrupun, həm də tədris prosesinin hər bir fərdi subyektinin yaradıcı potensialını üzə çıxarır. Buna görə də interaktiv təlim metodları kreativliyin formalaşmasının başlıca amillərindən biridir.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə hər bir sahədə gedən yeniləşmə təhsil sahəsindən də yan keçmir və bu prosesə uyğunlaşmaq üçün təhsilalanlarda kreativliyin formalaşdırılmasının interaktiv təlim metodlarında öz əksini tapması məqsədəuyğundur.

Problemin elmi yeniliyi. Kreativliyin formalaşdırılması prosesində interaktiv təlim metodlarından istifadə edərək şagirdlərdə maraq və inkişafın yaranması, bilik və bacarıqların aşkara çıxarılması, onlarda tədqiqatçılığın inkişaf etdirilməsi və s. kimi amillərin araşdırılması,

bu istiqamətdə müəyyən tövsiyələrin hazırlanması təqdim olunan problemin elmi yeniliyini təşkil edir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədə irəli sürülən təklif və nəticələr bu sahədə mövcud olan bir sıra vacib məsələlərin həlli üçün praktik əhəmiyyətə malikdir.

Ədəbiyyat

1. Бледных О.И. Активные методы обучения // Проблемы современной науки и образования, 2014, № 12, с. 118-120.
2. Суворова Н. Н. Интерактивное обучение: новые подходы / Н.Н. Суворова. – Москва: Вербум, 2005.
3. Пометун О.И. Энциклопедія інтерактивного навчання / О.И. Пометун. – Київ: Основи, 2007.
4. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс. Москва. 2002.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч.посіб./ І.М. Дичківська. – Київ: Академвидав, 2004.
6. Докучаева В. Проективання інноваційних педагогічних систем у сучасному освітньому просторі: монографія / В. Докучаева. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 304 с.
7. Мануйлов Ю.С. Средовой подход в воспитании / Ю.С. Мануйлов // Педагогика. – 2000. – № 7. – С.17-24.
8. Вальцев С.В. Духовность в ценностной иерархии российского образования // Проблемы современной науки и образования, 2012. № 4. С. 49-52.
9. Кузовкина Л.В. Интерактивное обучение как новый подход технологии XXI века // SCI-ARTICLE.RU, 2015. № 9.

С.В. Ализде

Творческий подход в интерактивном обучении Резюме

В научной статье широко отражен процесс формирования творческого подхода к обучению посредством интерактивного обучения. Были показаны примеры применения интерактивных методов обучения в учебном процессе, системного формирования творческого подхода, повышения качества обучения студентов. Использование комплекса интерактивных технологий обучения в развитии творческих способностей студентов приводит к углублению теоретических подходов. Структура творческих способностей личности, их связь и зависимость с интеллектуальными способностями отражает важность внедрения технологий интерактивного обучения в развитии творческих способностей учащихся.

S.V. Alizada**Creative approach in interactive learning
Summary**

In the scientific article, the process of formation of a creative approach to training through interactive training is widely reflected. Examples of the application of interactive training methods in the training process, the systematic formation of a creative approach, and the improvement of the quality of training of students were shown. The use of a complex of interactive teaching technologies in the development of students' creative abilities leads to the deepening of theoretical approaches. The structure of an individual's creative abilities, their connection and dependence with intellectual abilities reflects the importance of the implementation of interactive learning technologies in the development of students' creative abilities.

Redaksiyaya daxil olub: 21.02.2024